

ELEK TIBOR

Határtalanul

Görömbei András emlékére

Jól tudja mindenki, aki csak egy kicsit is ismerte Görömbei András munkásságát, hogy évtizedeken át tanulmányozta a határon túli magyar irodalmakat, előbb megírta *A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980* című szintézisét (1982), majd (Bertha Zoltánnal közösen) *A hetvenes évek romániai magyar irodalmát* (1983), a több kiadást is megért *Napjaink kisebbségi magyar irodalma* című összegzést (1993), monográfiát *Sütő Andrásról* (1986, 2007) és természetesen közben számtalan tanulmányt, kritikát is a magyar kisebbségi nemzetrészek irodalmairól, íróiról. Nem lebecsülve mások ismereteit és munkásságát, úgy vélem, a hetvenes-nyolcvanas-kilencvenes években nem is igen volt olyan irodalomtörténészünk, kritikusunk, aki nála többet tudott és írt volna a határon túl születő magyar irodalmakról.

Mindezek ismeretében talán érthető, hogy az után a gyászos emlékezetű, 2004. december 5-ei népszavazás után valami olyasmit írt nekem elkeseredésében: egész munkásságát lenullázta ez a szerencsétlen nap, s hogy ebből nagyon nehéz lesz felállni. Természetesen én akkor is ellentmondtam (ma még inkább így gondolom): ki mit tett addigra a határokon átívelő, határtalan magyar nemzettudatért, azt már megtette, azt semmi nem kérdőjelezheti meg, felállni pedig, mint tudjuk, muszáj, mert földre ütötte élni nem lehet. Ez az okoskodás azonban rajta nyilván nem sokat segített, azt hiszem, a népszavazás eredménye lelkileg egy kicsit (vagy nagyon is) megroppantotta. Jellemző rá ugyanakkor, hogy bizonyára jóval illúziótlanabban immár, de a maga irodalomtörténészi, kritikus, szerkesztői, tanári eszközeivel továbbra is mindent megtett a közös felállásunk érdekében, a nemzet összetartozás-tudatának erősítése, az összmagyarság szellemi integrációja érdekében. (A sokoldalú közéleti tevékenységeiről, egyetemi, akadémiai és egyéb tisztségeiről nincs itt most módom szólni, de például még csak ezután járta keresztül-kasul a Kárpát-medencét mint az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság elnöke.) Írta tovább az újabb és újabb tanulmányait a számára oly fontos témákról: anyanyelv-irodalom-nemzet-nemzettudat-nemzeti önismeret-népi irodalom-kisebbségi irodalom-1956, a számára oly fontos szerzőkről (annak ellenére, hogy egy részüknek az életművét korábban már monográfiákban is feldolgozta): Ady Endre, Németh László, Nagy László, Csoóri Sándor, Sütő András, Nagy Gáspár, Ratkó József, Buda Ferenc, Vári Fábíán László stb. S ezekből újabb tanulmány-, kritikagyűjtemények is összeálltak: *Azonosságtudat, nemzet, irodalom* (2008), *Sors és alkalom* (2008), *Irodalom, nemzet, harmadik út* (2012). Non recuso laborem – idézte Márton Áron jelmondatát egy nyomtatásban is megjelent beszélgetésünk végén, s valóban, csak az utóbbi évek váratlan és súlyos betegségei akadályozhatták meg a munkában.

Amíg tehetette, konok következetességgel dolgozott, írt, érvelt többek között a határokkal szabdaltnak magyar nemzetrészek és azok irodalmának összetartozása mellett, ugyanakkor az egyetemes magyar irodalom tagolásának természetessége mellett: „Ami-

kor tehát a részeket vesszük számba, mindig az egészet akarjuk világosabban, tagoltabban, összetettebben látni.” Barta János, Heidegger, Gadamer és Jauss nyomán nem szűnt meg hangoztatni az irodalom létértelmező funkcióját és nélkülözhetetlen szerepét az egyén és a közösség számára: „A műalkotás semmi mással nem pótolható létismereti értéket ad az embernek. A személyiség és a közösség örökké változó identitásának legmélyebb forrása, táplálója”; „Az irodalmi mű megváltoztatja, gazdagítja világlátásunkat, megkérdőjelezi beidegződéseinket, a világ új észleléséhez segít bennünket.”. Számtalanszor hitet tett amellelt, hogy az esztétikai érték bonyolult, összetett jelenség, amelyben a valóságismereti, az eszmét sugárzó és a képi-emotív, szerkezeti-formai értékek egymást feltételező egységet alkotnak, így „az esztétikai érték és a közösségi felelősség, közösségi gond, közösségi tudatformálás nem ütköznek egymással”; „erkölcs és esztétikum nem szembeállítható, hanem egymást feltételező elemek”. A művészet és az irodalom illetékessége terén határokat nem ismert el, állította, hogy nincs irodalmon kívüli terület. S közben Babits Mihállyal együtt vallotta: „Az igazság szellemének életben maradásáért az írástudók felelősek”. Horváth János nyomán meggyőződése volt, hogy „a magyar irodalom a magyar nemzeti öntudat és önismeret semmi mással nem helyettesíthető forrása és értéke”, épp ezért „Vissza kell szereznünk, újra fel kell építenünk az irodalom nélkülözhetetlenségének hitét, fontosságának tudatát.”; „A globalizálódó világban a nemzet számára a nemzeti kultúra, s ezen belül az irodalom is fontos megtartó erőt jelenthet. Ehhez azonban olyan nemzeti irodalmi kánonra van szükségünk, amelyikben az értékeink összeadódnak, kiegészítik egymást, sőt távlatot adnak egymásnak.”

Nemcsak az említett legutóbbi kötetekben, de a megelőző tanulmánygyűjteményekben („*Ki viszi át...?*, 1986; *A szavak értelme*, 1996; *Létértelmezések*, 1999; *Irodalom és nemzeti önismeret*, 2003), sőt a monográfiáiban (*Sinka István*, 1977; *Sütő András*, 1986, 2007; *Nagy László költészete*, 1992; *Csoóri Sándor*, 2002; *Nagy Gáspár*, 2004) is ezek voltak a szemléleti alapelvei, az életmű egységes, miközben egyébként páratlanul gazdag és szerteágazó.

A legkülönbözőbb poétikájú értékekkel számoló, határokat ilyen értelemben sem elismerő, elfogultságain is felülemelkedni képes tudós volt. Irodalomtörténeti szemléletét és módszertanát nem korlátozták, nem határolták be személyes preferenciái. Jóllehet megvoltak a kedves szerzői, akikhez rendre vissza is tért, de egyetemi tanárként, vagy amikor irodalomtörténeti szintéziseket készített, akár a határon túli magyar irodalmakról, akár az egész magyar irodalomról például finnországi hallgatói számára, akár konferencia-előadóként az ezredforduló magyar lírájáról értekezve, soha nem feledkezett meg azoknak az alkotóknak irányzatoknak, tendenciáknak a számbavételéről, amelyek nem illeszkedtek az ő szemléletrendszerébe, s amelyekkel esetleg vitája is volt.

Nemcsak tisztességes tudós, de tiszta ember is volt, rendíthetetlen morális tartással. Tudta, mi a hűség és mi az árulás. Szakmai, tudományos karrierje érdekében sem volt hajlandó soha elvtelenségre, megalkuvásra. Sem pályakezdő, egyetemi segédmunkatársként, amikor a beszerzésével próbálkoztak, sem pályája későbbi jelentős, embert próbáló állomásain. Nem tepert, s főként nem tiport, mégis a legmagasabbra elért, ahová csak el lehet jutni ezen a pályán (széles körű kollegiális elismertség, megbecsülés, Kossuth-díj, MTA rendes tagja), annak ellenére, hogy szakmai érvényesülése

útjába, főként az első évtizedekben (de akár már akadémiai doktorként is) az „illetékes” hatalmasságok folytonosan akadályokat állítottak. „Nacionalista” és „szocializmusellenes” tevékenysége miatt nemcsak állandó megfigyelésben volt része, de kötetei megjelenését is évekig visszatartották: a *Sinka István* monográfiája és *A Csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980* című szintézise egyaránt 5-5 évet töltött „vizsgálati fogságban”, az első, a „*Ki viszi át...?*” című tanulmánykötete csak 41 éves korában jelenhetett meg, a hetvenes évek végén kortárs írókkal készített interjúorozata, *Kérdések és válaszok* címmel, csak a rendszerváltozás után, 1994-ben. Azt az örökséget, azokat az értékeket, elveket, eszményeket, amelyeket otthonról hozott, iskoláiban, tanáraitól, mestereitől kapott, soha nem feledte és nem tagadta meg. Jellemző adalék, hogy élete utolsó éveiben állítólag ismét foglalkoztatta annak a Sinka Istvánnak az életműve, akiről az első monográfiáját írta. Képzeljünk el egy akadémikust, aki a 2010-es évek elején Sinka István életművén gondolkodik!

Az iskolateremtő, nagy hatású tudós-tanár emberek, az igazi Mesterek közé tartozott. Azon kevesek egyike volt, akiket nemcsak a felkészültségéért, tudásáért, pedagógia-módszertanért becsülnek, tisztelnek, hanem akit határtalanul önzetlen személyiségéért, emberségéért, kedvességéért szeretnek is a tanítványai. Akik ilyenkor kicsit elárvultnak érzik magukat. Nemcsak rendkívüli munkabírású és rendkívüli értékeket teremtő irodalomtudós volt, de nagyon szerethető ember is.

Emlékét megőrizzük, de hiszem, hogy nem a mi véges életünk határolja azt, nélkülünk is megőrződik mindaddig, amíg lesz magyar irodalom és magyar irodalomértés. ◀

Krajcsovic Éva szénrajzai